

**В.М. СПІВАК. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ВІТЧИЗНЯНИМИ ВЧЕНИМИ**

Аналізуються окремі праці вітчизняних учених у сфері дослідження проблематики глобалізаційного розвитку. Розглянуті головні положення наукових поглядів авторів у вивченні процесів трансформації держави, суспільства, інститутів політики та права. Обґрунтовано пріоритети політичної інституціоналізації сучасного світу на засадах гуманізації, інтелектуалізації та соціалізації.

Ключові слова: глобалізація, інституціоналізація, трансформація.

Анализируются отдельные работы отечественных ученых в области исследования проблематики глобализационного развития. Рассмотрены главные положения научных взглядов авторов в изучении процессов трансформации государства, общества, институтов политики и права. Обосновано приоритеты политической институционализации современного мира на основе гуманизации, интеллектуализации и социализации.

Ключевые слова: глобализация, институционализация, трансформация.

Separate works of domestic scientists in area research problematics of globalization development are analyzed. The main positions of scientific views of authors in studying of processes of transformation of the state, a society, policy and right institutionalization are considered. It is proved priorities political institute the modern world on the basis of a humanization, intellectualization and socialization.

Key words: globalization, institutionalization, transformation

Сучасні радикальні зміни політичного, економічного, соціального, духовного, екологічного характеру, яких світ зазнав на зламі тисячоліть, прогресуюче ускладнення глобальних процесів, ставлять важливі і невідкладні завдання перед науковцями і політиками в переосмисленні наукових поглядів, виробленні ефективних, програмних завдань пов'язаних з виживанням людства. Дві головні тенденції сучасного процесу глобалізації, а саме: безпрецедентно щільна взаємозв'язаність новітніх соціально-економічних явищ та процесів (глобалізація економічного розвитку, глобальний характер екологічних проблем) та національний (локальний) характер інших соціальних явищ і процесів (політичні системи, культурна специфічність)(універсалізація та фрагментація)¹, визначають характер глобальних трансформацій, породжують певні суперечності світового розвитку, подолання яких можливе лише за умови пізнання їхньої суті та за умови ефективного і справедливого використання великими і малими країнами всіх наявних у людства ресурсів.

Багатоаспектність та масштабність проблем політичної, економічної і соціальної глобалістики визначили необхідність, з одного боку, комплексного вивчення зазначених проблем, а з іншого – різновекторність наукового пошуку. Нині ми ще не маємо остаточних висчерпних відповідей щодо характеру та наслідків більшості глобальних трансформацій, які мають місце. Водночас не викликає заперечень, що зростаюча взаємозалежність світу робить глобальні проблеми актуальними для кожного окремого регіону, кожної держави, врешті-решт – кожної окремої людини. Такий взаємозв'язок глобальних і локальних проблем об'єктивно обумовлює необхідність наукового пошуку з метою розробки конкретних форм і

© СПІВАК Віктор Миколайович – кандидат політичних наук, доцент, докторант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

методів політичної стратегії, які були б адекватними сучасним реаліям, відповідали б життєвим інтересам суспільства. Аналіз наукової літератури засвідчує, що вітчизняні вчені не залишаються осторонь в дослідженні проблем глобалізаційного розвитку.

Саме проблеми діалогу щодо спільного майбутнього будуть винесені на наступний вересневий Саміт ООН «Цілі розвитку тисячоліття», на якому вперше буде здійснена спроба знайти спільні, загальнолюдські рішення щодо накопичених проблем глобалізованого світу. Фундаментом для такого діалогу, на думку Президента держави, мають стати гуманістичні ідеали та цінності; соціальний прогрес в інтересах усіх народів та держав на основі послідовного вирівнювання розвитку; толерантність, терпимість та взаємовідповідальність. Це має стати дійсно діалогом народів, об'єднаних у глобальну цивілізацію, що інтегрує та зберігає різні культури і цивілізації².

Про існування і дію об'єктивного закону глобалізації, як історичного явища і процесу, думали та інстинктивно здогадувались і писали ще деякі наші великі попередники, починаючи з XV, особливо з XIX століття. Так, М. Драгоманов наприкінці XIX ст. писав: «Уся практична мудрість людська може бути в тому, щоб убачити напрямок руху світового, його міру, закон і послужитись тим рухом. Інакше той рух піде проти нас, розчавить нас»³. Права людини і громадянина, місцеве самоврядування у М. Драгоманова – найважливіші умови свободи людини, нації в державі, а політична свобода – засіб для повернення української нації в сім'ю націй культурних⁴. Про світ «правди і науки» мріяв Т. Шевченко. Ще задовго до появи таких понять як «глобалізація» чи «глобальний корпоративізм» у своєму незакінченому творі «Юродивий» (1857), пристрасно картаючи гнобителів свободи поет формулює вистраждане питання: «Коли // Ми діждемося Вашінгтона // З новим і праведним законом? // А діждемося-таки колись!»⁵, цим самим не лише формулює ідеал для України – республіку за зразком США із «праведним законом», а й передбачає, на наш погляд, можливість цивілізованого співіснування подібних держав у світі.

Наприкінці XIX ст. видатний український вчений М. Туган-Барановський першим у тогочасному світі розробив вчення про закономірність циклічності економічної динаміки, пов'язаної з періодичністю промислових криз як фактору, що впливає на зміни у народному житті. Теорію економічних криз Туган-Барановського блискуче розвинув його вдячний учень – видатний російський вчений М. Кондратьєв, який доповнив її аналізом довгострокових трендів і відкрив великі цикли кон'юктури, що увійшли в світову науку під назвою кондратьєвських «довгих хвиль» (з періодом коливання понад півстоліття – 54-55 років)⁶.

Маловідомим аспектом історичної ролі видатного українського філософа Г. Сковороди залишається його зв'язок з формуванням одного з найвпливовіших напрямів філософської думки – «руського космізму». Вершиною світової тріади творців космополітичної філософської думки більше ніж через сторіччя став видатний російський філософ В. Соловйов, з ім'ям якого і пов'язується затвердження феномену «руського космізму», а подальший розвиток космополітичної думки пов'язаний з іменами таких мислителів як П. Юркевич, М. Булгаков, М. Бердяєв, С. Франк, К. Цюлковський, О. Чижевський, С. Подолінський, В. Вернадський та ін.⁷

Досягнення Україною незалежності й подальша розбудова її державності пред'явили нові вимоги до проблем адаптації та інтеграції нашої молоді держа-

ви у сучасному світі. У 1995 році з ініціативи член-кореспондента НАН України О. Білоруса в системі НАН України було започатковано дослідження проблем нового наукового напрямку – глобалістики, в тому числі у рамках організованого професором О. Білорусом Міжнародного інституту глобалістики. Завдяки колективним зусиллям вітчизняними дослідниками в останні роки в Україні видано ряд монографій і статей присвячених дослідженню проблем глобалістики та глобалізаційного розвитку. Так, результатом співпраці колективу авторів (О. Білорус, М. Гончаренко, В. Зленко, О. Зернецька, А. Кудряченко, Д. Лук'яненко, Ю. Мацейко, В. Новицький, Ю. Пахомов, М. Павловський, О. Плотніков, В. Сіденко, С. Сіденко, О. Бодрук, І. Вітер, В. Врадій, Е. Лісіцин, Н. Маслова-Лисичкіна, Т. Перга, О. Скаленко, С. Толстов, І. Гузенко, В. Шлимко) є монографія «Глобалізація і безпека розвитку», видана у 2001 році⁸. Грунтуючи свої погляди на досягненнях попередників В. Вернадського, М. Кондратьєва, Н. Туган-Барановського, Н. Ремерса, О. Флехтхайма, Д. Медоуза, В. Леонтьєва, А. Поччаї, Дж. Сороса, К. Поппера, З. Бжезінського, К. Боулдинга, П. Дракера, Д. Форрестера, Д. Гвішіані, М. Месаровича, Д. Гінбергена, Е. Пестеля, О. Ласло, О. Кінга та інших дослідників, автори монографії розробили оригінальні концепції стратегій безпечного розвитку країн і запропонували конкретні рекомендації щодо розвитку української державності в контексті постіндустріального етапу розвитку. В монографії чи не вперше нетрадиційно, по-новому поставлені питання про безпеку глобального і національного розвитку. Вони розглядаються на основі проголошення безумовного пріоритету людини як центру орієнтації і як вищої соціальної цінності в процесах виживання і розвитку. Інтелектуалізація розвитку поставлена авторами в центрі уваги.

В основу роботи над монографією покладена концепція нового глобального гуманізму, взаємопов'язаності трансформаційних процесів, які охопили весь світ. Надзавданням націй-держав в умовах насильницької глобалізації, на думку авторів, є не пристосування і виживання у все більш жорстких умовах, а вплив на процеси глобалізації, посилення цього впливу в напрямі все більшої соціалізації, інтелектуалізації і гуманізації глобального розвитку. Країни, яких селективно «глобалізують» світові лідери в своїх інтересах, мають самоорганізуватись і через систему глобального правління забезпечити дієвий міжнародний контроль глобалізації, перерозподіл ресурсів для справедливого розвитку і добробуту для всіх⁹.

Фундаментальною працею серед сучасних наукових досліджень сфери глобальних трансформацій, результатом комплексного осмислення їх генезису, цивілізаційної структури світу в площинах світ-системного та регіонально-цивілізаційного аналізу, глибинних перетворень, що мають місце сьогодні в цивілізаціях Заходу і Сходу, є тритомна колективна монографія «Цивілізаційна структура сучасного світу»¹⁰. Теоретичні розробки щодо композиції, взаємодії і трансформації цивілізаційних систем, регіонального аналізу цивілізаційної структури сучасного світу, особливостей розвитку традиційних цивілізацій представлені в ній вітчизняними вченими С. Кримським, Ю. Пахомовим, Ю. Павленком, С. Сіденко, О. Плотніковим, О. Шевчуком, М. Шепелевим та ін.

Відзначаючи факт цілісності сучасного світу з його наявними ознаками цивілізаційного ренесансу, формуванням інформаційного (інформаціонального) суспільства, нерівномірності розвитку між успішними і неуспішними державами тощо, науковці досліджують цивілізаційну структуру сучасного світу у двох

вимірах. По-перше, в ракурсі концепції «світ-системи» І. Валерстайна (виділення ядра, напівпериферії і периферії), по-друге, виходячи з того, що людство являє собою складну, динамічну систему окремих взаємодіючих цивілізаційних світів, регіональних цивілізацій, їх субцивілізаційних складових, філіацій і анклавів. Поведінка різних народів, їх правителів і окремих соціальних груп так чи інакше пов'язана з притаманними їм ідейно-ціннісними, архітепичними структурами, а багато в чому і визначається ними. Тому, для того щоб адекватно зрозуміти себе й інших, визначити курс внутрішньої й зовнішньої політики, необхідно мати вірне уявлення про природу й структуру окремих цивілізацій. При цьому науковці пропонують виділяти два цивілізаційних світи: Макрохристиянський і Китайсько-Далекосхідний. Дві окремі, які не входять до них цивілізації: Мусульмансько-Афразійська та Індійсько-Південноазійська. Транссахарська Африка є цивілізаційною спільністю, а крім того існують окремі, різні за масштабами регіони цивілізаційних з'єднань (Балканський, Кавказький та ін.¹¹ Важливий висновок, який зробили вчені, полягає в тому, що культурицивілізаційна структура сучасного світу не відповідає його світ-системному, економіко-політичному поділу, хоча і перебуває в певному співвідношенні з останнім¹².

Цивілізаційна багатоаспектність глобалізації створює певні труднощі її дослідження й оцінки. В тому, що в даний час виражається терміном «глобалізація», відмічає С. Кримський, сплетені і підсумовані глобалізаційні процеси різної історичної природи і часового визначення, які протікають у різних сферах. Особливість сучасного цивілізаційного процесу саме і вбачається дослідником у тому, що він протистоїть тим тенденціям нівелювання національних розбіжностей, які були характерними для індустріального суспільства спрямованого на уніфікацію і стандартизацію виробництва. Якщо в межах індустріальної епохи така спрямованість була необхідною, то сучасна глобалізація, яка спирається на комп'ютерні мережі, дозволяє здійснювати інтеграцію на поліцентричній основі, потребує відповідних соціополітичних умов, які відносяться вже не до процедури глобалізації, до її політичної інституалізації. В даний час відбувається політична інституалізація глобалізації світових процесів.

Цивілізаційний процес у всесвітньо-історичному масштабі не зводиться до глобалізації, вважає дослідник. Вона не ліквідує етнічної полісистемності планети і фундаментальної диференціації культур з їх ціннісною специфікою і архетипами. Людство було і залишається цивілізаційно-етнічним архіпелагом. Це й створює опозиційний фон глобалізації, більш того, викличе зворотню хвилю відносно радикалізації програм уніфікації людства¹³.

Важким внеском у дослідженні глобальних процесів сучасності є праці українського вченого М. Шепелева¹⁴. Зокрема, його монографія «Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку»¹⁵ є розробкою теоретико-методологічних засад концепції мондіалізації як політико-управлінського виміру глобалізації. В ній аналізуються сутність, передумови формування, процес функціонування і розвитку світового порядку, основні тенденції та закономірності глобалізації управління, досліджуються геочивілізаційні засади глобалізаційного процесу та системи глобалізму.

В основі глобалізаційного процесу, на думку прибічника зазначеної концепції, лежить суперечність між глобальною техносферою, яка породжена Номосом Моря, та системою традиційних цивілізацій, яка є продуктом розвитку континентального етносу. Ця суперечність зумовлює динамізм і конфліктність економічної

системи глобалізму. Саме агресивна по відношенню до природи і духовної культури як основи цивілізаційного устрою техносфера, що радикально змінює середовище мешкання людини, стала матеріальною основою глобалізаційного процесу¹⁶.

Автор політологічної концепції мондіалізації, вважаючи сучасну епоху перехідним, біфуркаційним етапом розвитку світової цивілізації, розглядає сутність мондіалізації як універсальний процес упорядкування соціального буття людства (певної цілісності), поступовий перехід людства від міжнародного порядку до світового. Детально розкриваючи зміст і сутність існуючих парадигм планетарної свідомості (цивілізаційно-плюралістична, месіянська, космополітично-універсалістська, транскультурна), які сформувалися в процесі культурної еволюції людини і людства, виходячи з ситуації, в якій лейтмотивом світового історичного процесу виступає диференціація сфер людської діяльності при їх наступному автономному, але взаємопов'язаному і скоординованому розвитку в рамках інтеграційного цілого, М. Шепелев приходять до висновку, що відповіддю на виклики універсалізму і транскультурізму може бути цілеспрямоване формування наступного типу планетарної свідомості – цивілізаційно-симфонічного. Вона ж має стати новою парадигмою цивілізаційного розвитку, пріоритетами якої будуть надособистісні інтереси, співробітництво і взаємодопомога¹⁷.

Серед праць вітчизняних науковців політологічного напрямку глобалізаційних досліджень слід виокремити низку робіт І. Алексєєнко. Її монографія «Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти)»¹⁸ є суттєвим науковим доробком в дослідженні глибини сучасних багатовимірних глобалізаційних трансформацій, місця і ролі в них суверенної національної держави, яка ще зовсім недавно була головним діючим суб'єктом міжнародної політичної системи. Глобалізація, відмічає автор монографії – це закономірний етап соціальної еволюції, пов'язаний саме з процесами уніфікації різних структур у масштабах світу, що характеризується як становлення нового світового порядку, глобальної спільності і не скасовує національну державу, а трансформує її функції і ролі. Національна держава – це ще й ефективний політичний інструментарій розв'язання етнічних, релігійних і культурних проблем у суспільстві, пов'язаних з різними проявами нетерпимості, відчуження й екстремістських настроїв – самими примітивними формами соціальної ідентифікації, що характеризують первісний досвід «освоєння» людьми світу на зорі людської історії¹⁹.

Важливими як з теоретико-методологічної так і практичної точки зору є положення автора дослідження щодо впливу глобалізації на державний суверенітет, внутрішню і зовнішню політику, ролі держави в економіці, зусиль держав у створенні системи глобального управління, протистоянь між державами з приводу парадигм розвитку людства, тенденцій розвитку національного права в умовах глобалізації, демократичних цінностей й інститутів та ін.

Об'єктивний процес глобалізації обумовлює необхідність розробки теоретичних проблем впливу цього феномену як на міжнародне, так і національне право, його окремі галузі. Ліберальні ідеали, закладені в основу права західноєвропейської та північноамериканської цивілізаційної системи можуть бути поширені і в інших цивілізаційних системах, однак їх штучне перенесення на національні підгрунтя, як свідчить практика, не завжди дає позитивний ефект. Певним внеском у розробці глобалізаційно-правової тематики є праці І. Біласа, О. Кресіна, Н. Крестовської, В. Муравйова, М. Савчина, І. Сіденка, О. Толкачова та ін.²⁰

Трансформація інституту національної держави і права є одним з найпомітніших феноменів світового розвитку на початку третього тисячоліття, явищами глобального характеру. Загострення суперечностей і протиріч глобалізаційного розвитку сприяло посиленню наукового інтересу до осмислення цих процесів, обговорення існуючих парадигм (реалістська, неоліберальна, неомарксистська) в обґрунтуванні сутності глобалізації, вибору методологічного інструментарію і концептуальних підходів до аналізу впливу глобалізації на національну державу і право, який надав би можливість виявити закономірності, за допомогою яких можливо розкрити стан, сутнісні характеристики, тенденції та перспективи розвитку держави і права в умовах глобалізації. Активний науковий дискурс у обговоренні даної проблематики продовжує й вітчизняна політична і правова думка. Провідна роль у цьому належить ученим Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, серед яких В. Авер'янов, О. Батанов, І. Кресіна, О. Костенко, Н. Оніщенко, Є. Перегуда, Я. Шевченко, Ю. Шемшученко, О. Ющик²¹. Аналіз теоретико-методологічних підходів у вивченні процесів трансформації інституту національної держави в умовах глобалізації, розкриття змісту та сутності теорій щодо обмеження державного суверенітету, їх наукове обґрунтування та доповнення, систематизація концепцій створення системи глобального управління, визначення тенденцій розвитку національних правових систем з метою забезпечення їх функціонування відповідно до вимог сьогодення – далеко не повний перелік питань у науковому доробку дослідників.

Характерними особливостями трансформації національної держави і права в сучасних умовах є відносно домінування процесів уніфікації, упорядкування й диверсифікації, зазначають дослідники. Це пов'язано з формуванням глобальної економіки й нової світової політичної системи. Діалектика процесів уніфікації й диверсифікації визначає механізми взаємодії народів і держав. Період зближення, інтеграції цих історичних суб'єктів пов'язаний з уніфікацією, універсалізацією різних інститутів і відносин, поширенням певних «стандартів» поведінки в межах нових структур. Цей період закономірно змінюється періодом домінування диверсифікаційних процесів, коли накопичені на периферії розмаїтість, локальні «збурення» визначають розвиток соціального середовища. Не випадково релевантними одиницями в цьому процесі можуть виступати політичні та правові інститути, відносини, якості й цінності, соціально-економічні, політичні процеси й культурні феномени.

Найбільш доцільним і евристично результативним, на думку вчених, є аналіз трансформації інституту національної держави в контексті неоетатизму і пов'язаних із ним нових принципів організації державності. Стратегія національних держав у пошуках адекватних відповідей на виклики глобалізації ґрунтується на активній участі у регіональному й глобальному інтеграційному процесах. Ізоляціонізм та наступальний інтервенціонізм є помилковими векторами розвитку національних держав в умовах глобалізації²².

Далеко не повний аналіз праць вітчизняних дослідників стосовно проблематики глобальних трансформаційних процесів, що обумовлено вимогами до написання наукових статей, дає підстави зробити висновок про її зростаючу актуальність також у вітчизняному науковому середовищі. В руслі світових тенденцій вітчизняні дослідники активно ведуть науковий диспут у межах сформованих підходів досліджень глобалізації (економічний, геополітичний, цивілізаційний, екологічний, соціологічний, політологічний та ін.), здійснюють пошук шляхів

найбільш ефективного формування та функціонування цілісного світу. В забезпеченні цивілізованого функціонування останнього особливої гостроти набуває проблема перенесення теоретичних положень і конструкцій в практичну площину, реалізація політики узгодження глобального і локального, гуманізації, інтелектуалізації і соціалізації глобального розвитку.

1. *Шенелев М.А.* Глобально-цивилизационные процессы и планетарное сознание // *Цивилизационная структура современного мира*. Т.1. Глобальные трансформации современности / Под ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 478. 2. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/17307.html> 3. *Білорус О.Г.* Сучасні концепції та парадигми глобалістики і глобалізації політичного, економічного та соціального розвитку // *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус.* – К.: КНЕУ, 2001. – С. 13. 4. *Драгоманов М.* Проект оснований Устава украинского общества «Вольный союз» – «Вільна спілка»(1884) // *История политических и правовых учений: Хрестоматия для юридических вузов и факультетов / Сост. и общ. ред. Г.Г. Демиденко.* – Х.: Факт, 1999. – С. 720. 5. *Шевченко Т.* Юродивий (1857) // *История политических и правовых учений: Хрестоматия для юридических вузов и факультетов / Сост. и общ. ред. Г.Г. Демиденко.* – Х.: Факт, 1999. – С. 705. 6. *Бажал Ю.М., Жаліло Я.А., Кузьменко В.П.* М.І. Туган-Барановський та Г.С. Сковорода: науково-познавальна проща до місць життя видатних українців. Матеріали мобільного семінару факультету економічних наук НаУКМА / Упорядник Ю.М. Бажал. – К. 2007. – С. 53-54. 7. Там само. – С. 53-56. 8. *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус.* – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с. 9. *Білорус О.Г.* Сучасні концепції та парадигми глобалістики і глобалізації політичного, економічного та соціального розвитку // *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус.* – К.: КНЕУ, 2001. – С. 35-40. 10. *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т., Т. 1. Глобальные трансформации современности / Под ред. Ю.Н. Пахомова и Ю.В. Павленко. - К.: Наукова думка, 2006. – 686 с.; *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т., Т.2. Макрорхристианский мир в эпоху глобализации / Под ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2007. – 690 с.; *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т., Цивилизации Востока в условиях глобализации. Кн.1., Мусульманско-Африканская и Индийско-Южноазиатская цивилизации / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2008. – 542 с.; *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т. Цивилизации Востока в условиях глобализации. Кн. 2., Китайско-Дальневосточный цивилизационный мир и Африканская цивилизационная общность. Глобальные трансформации и уроки для Украины / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2008. – 638 с. 11. *Пахомов Ю.Н., Павленко Ю.В.* Заключение // *Цивилизационная структура современного мира*. Т.1, Глобальные трансформации современности / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 647, 668. 12. *Павленко Ю.В.* Мир-системное ядро, Запад и цивилизационная структура // *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т. Т.2. Макрорхристианский мир в эпоху глобализации / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2007. – С. 9. 13. *Крымский С.Б.* Культурно-цивилизационные сдвиги на рубеже тысячелетий // *Цивилизационная структура современного мира*. В 3-х т. Т. 1, Глобальные трансформации современности / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 641-646. 14. *Шенелев М.* Антицивилизацийний потенціал мондіалізації як чинник формування глобального неототалітаризму // *Людина і політика.* – 2002. – № 6. – С.107-120; *Шенелев М.* Конфлікт Модерну і Постмодерну як основна проблема цивілізаційної безпеки в процесі мондіалізації // *Людина і політика.* – 2002. – № 5. – С. 92-101; *Шенелев М.А.* К вопросу о демократиче-

ском потенціалі глобалізації // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер. Соціологія. Філософія. Політологія. – 2003. – Вип. 9. – С.209-223; *Шенєлев М.* Міжнародний порядок та режими функціонування системи глобального управління // Людина і політика. – 2004. – №1. – С.101-116 та ін. **15.** *Шенєлев М.А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку. Монографія. – К.: Генеза, 2004. – 512 с. **16.** Там само. – С. 455. **17.** *Шенєлев М.А.* Глобально-цивілізаційні процеси і планетарне свідомство // Цивілізаційна структура сучасного світу. В 3-х т. Т. 1. Глобальні трансформації сучасності / Под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 555-556. **18.** *Алексєєнко І.В.* Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти): Монографія. – К.: Ніжин: ТОВ «Видавництво»Аспект-Поліграф», 2006. – 360 с. **19.** Там само. – С. 350-356. **20.** Глобалізація і право. Інтернаціоналізація і фрагментація у правовому розвитку // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2008. – №2. – 256 с. **21.** *Національна держава і право в умовах глобалізації: Збірник наукових статей.* – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – 132 с. **22.** Там само. – С. 125, 127.